

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Český Krumlov/Krumau, ein gotischer Raum im Ostflügel der oberen Burg (SOA Český Krumlov/Krumau, Fotosammlung).

Abb. 2: Český Krumlov/Krumau, die gotische St. Georgskapelle, sog. Kleine Kapelle (SOA Český Krumlov/Krumau, Fotosammlung).

Abb. 3: Krumauer Burg auf dem Bild „Die Teilung der Rosen“ aus der 1. Hälfte des 16. Jahrhunderts (SOA Český Krumlov/Krumau, Fotosammlung).

(Übersetzung J. Kroupová)

PŘÍSPĚVEK K RENESANČNÍ PODOBĚ TZV. MÁSELNICE NA ČESKOKRUMLOVSKÉM ZÁMKU

ANNA KUBÍKOVÁ

Rozlehlý prostor druhého nádvoří českokrumlovského zámku, někdy nazývaného Gardovým nádvořím a ze starých písemností známého jako „*plac dolního zámku*“, je obestaven budovami různého stáří a využití. K těm nejstarším náleží tzv. Máselnice, která dodnes nese zbytky renesanční kabátu. Její původ však sahá do doby gotické.¹⁾

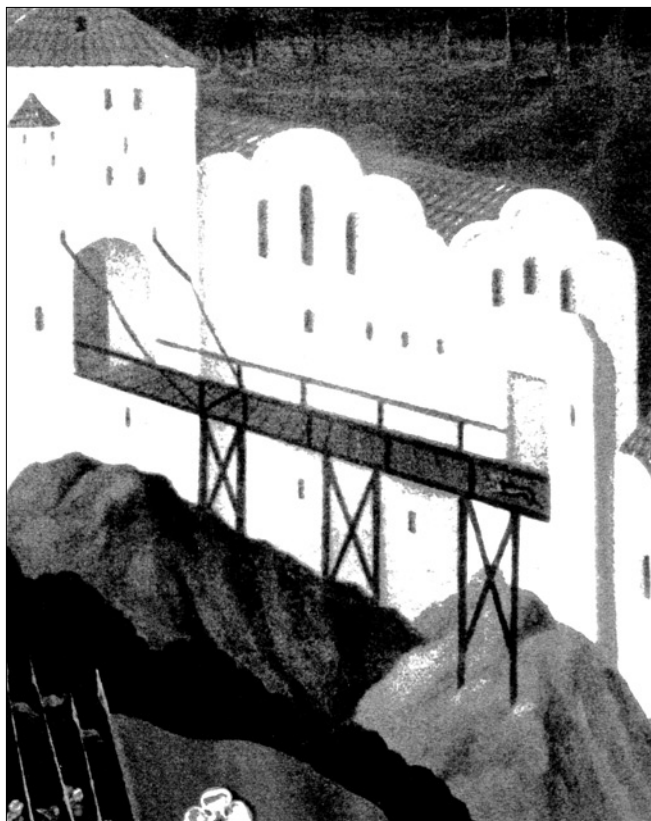
Máselnice dnes zaniká v okolní zástavbě. Dominantní postavení této ne právě malé budovy se změnilo ve druhé polovině sedmdesátých let 16. století, když se na severní a východní straně zmíněného nádvoří zvedla novostavba rožmberského úřednického domu, původně známého pod označením buchalterie (=účetárna), případně jako dolní zámek. Dolní zámek zakrývá Máselnici od východu. Její severozápadní část zaniká za vysokým nejvýchodnějším výběžkem horního zámku.

Jan Muk o Máselnici míní, že vznikla na hraně hradebního prstence a východním průčelím přímo spočinula na hradbě pocházející ze 14. století.²⁾

Nejstarší dochovaný obraz českokrumlovského zámku z první poloviny 16. století (Dělení růží) zachycuje tehdejší podobu Máselnice jakožto komunikačního článku mezi horním hradem a předhradím prostřednictvím zvedacího mostu.

Dosavadní odborná literatura dává vznik renesanční podoby Máselnice do souvislosti se stavbou sousední budovy tzv. buchalterie z konce sedmdesátých let 16. století a následnou přestavbou Hrádku a zámecké věže.³⁾ Zastánci této teorie uvažovali zřejmě tak, že teprve potom, co získalo nádvoří dolního zámku renesanční podobu, přišla na řadu úprava gotické Máselnice.

Václav Březan zaznamenal v Životě Viléma z Rožmberka k roku 1549: „*A tehďáz také nad starou kanceláří na zámku zdi postaveny a nad nimi štíty vyhnány, kteréž dílo pan poručník nejstarší schválil.*“⁴⁾ Tato, pro historii českokrumlovského zámku důležitá informace, nám může říci něco konkrétního jen v případě, že budeme onu starou kancelář umět lokalizovat. Inventáře českokrumlovského zámku ze 17. století situují starou kancelář do prvního pat-

Obr. 1: Český Krumlov, budova Máselnice na počátku 16. století (výsek z obrazu Dělení růží).

ra Máselnice.⁵⁾ Ve světle těchto souvislostí je zřejmé, že renesanční podoba Máselnice pochází z poloviny 16. století.

Část originálního renesančního sgrafita, kterým byla Máselnice v polovině 16. století ozdobena, se zachovala na její východní zdi, kterou v sedmdesátých letech 16. století zakryla vazba krovů a střecha sousední novostavby rožmberského úřednického domu.

Březanova zpráva hovoří o štítech. Zachovaly se čtyři. Jeden je na západní straně naproti hornímu zámku, druhý na jižní straně proti nádvoří, dva štíty na východní straně částečně zakrývá střecha dolního zámku a spojovací chodba, vedoucí z jeho pudy na pudy Máselnice.

Existoval také štít na severní straně Máselnice. V roce 1938 byl jeho tvar odhalen ve zdi bytu tehdejšího knížecího granátníka Luska v předposledním patře nejvýchodnějšího trojúhelníkového výběžku horního zámku. Při generální opravě zmíněného bytu odkryli na vnitřních zdech poslední a předposlední místnosti dolní polovinu zazděného štítu se zbytky freskové malby a pásem psaníčkového sgrafita. Malby představovaly erby Albrechta z Guttnštejna a Oldřicha Holického ze Sternberka, letopočet 1548 a ozdobné motivy.⁶⁾ Ve střední části štítu bývalo velké klenuté okno, v době vzniku přístavku zazděné, jehož tvar je dodnes jasně rozeznatelný na vnitřní zdi bývalého štítu při pohledu z pudy Máselnice.

Severní štít zdobil Máselnici poměrně krátce, od roku 1548 do doby velkých stavebních úprav Viléma z Rožmberka v areálu českokrumlovského zámku, což zahrnuje sedmdesátá a osmdesátá léta 16. století. Zámecké inventáře z let 1602, 1607 a další již zaznamenaly místnosti, v nichž byl v roce 1938 Luskův byt, jehož zdi spolu se zdi podobných pokojů o patro výš renesanční štít pohltily.⁷⁾

Obr. 2: Český Krumlov, budova Máselnice na počátku 20. století (SOA Č. Krumlov, sbírka fotografií).

Stopy původní výzdoby lze nalézt i na zachovaných štítech. Levý východní štít nese zbytky velké pětিলisté růže. Jižní štít zdobí sluneční hodiny, které tam lze předpokládat již od poloviny 16. století.

Půdorys Máselnice tvoří kosodélník. Kratší zdi na jižní a severní straně zdobil jeden štít, delší zdi na východní a západní straně dva štíty vedle sebe. Druhý západní štít lze jen teoreticky předpokládat. Pokud existoval, mohla by jeho hmota být včleněna do trojúhelníkového přístavku mezi západní zdí Máselnice a východním traktem horního zámku. Tímto předpokládaným štítem pravděpodobně vede vstup z horního zámku na půdu Máselnice.

Nabízí se otázka, proč nechal Vilém z Rožmberka prakticky zničit jistě pěknou a v jeho době zcela novou podobu Máselnice připojením trojúhelníkových přístavků k její severní a západní zdi, přičemž zanikly dva půvabné štíty. Co tím rožmberský vladař sledoval? Domnívám se, že po vybudování křídel buchalterie, čili dolního zámku mezi Máselnicí a Hrádkem, se zrodila myšlenka zřídit spojovací chodbu mezi zámkem a panskou zahradou na Novém Městě. Rožmberk se možná inspiroval chodbami, které si nechal v areálu Pražského hradu zbudovat Rudolf II., aby mohl

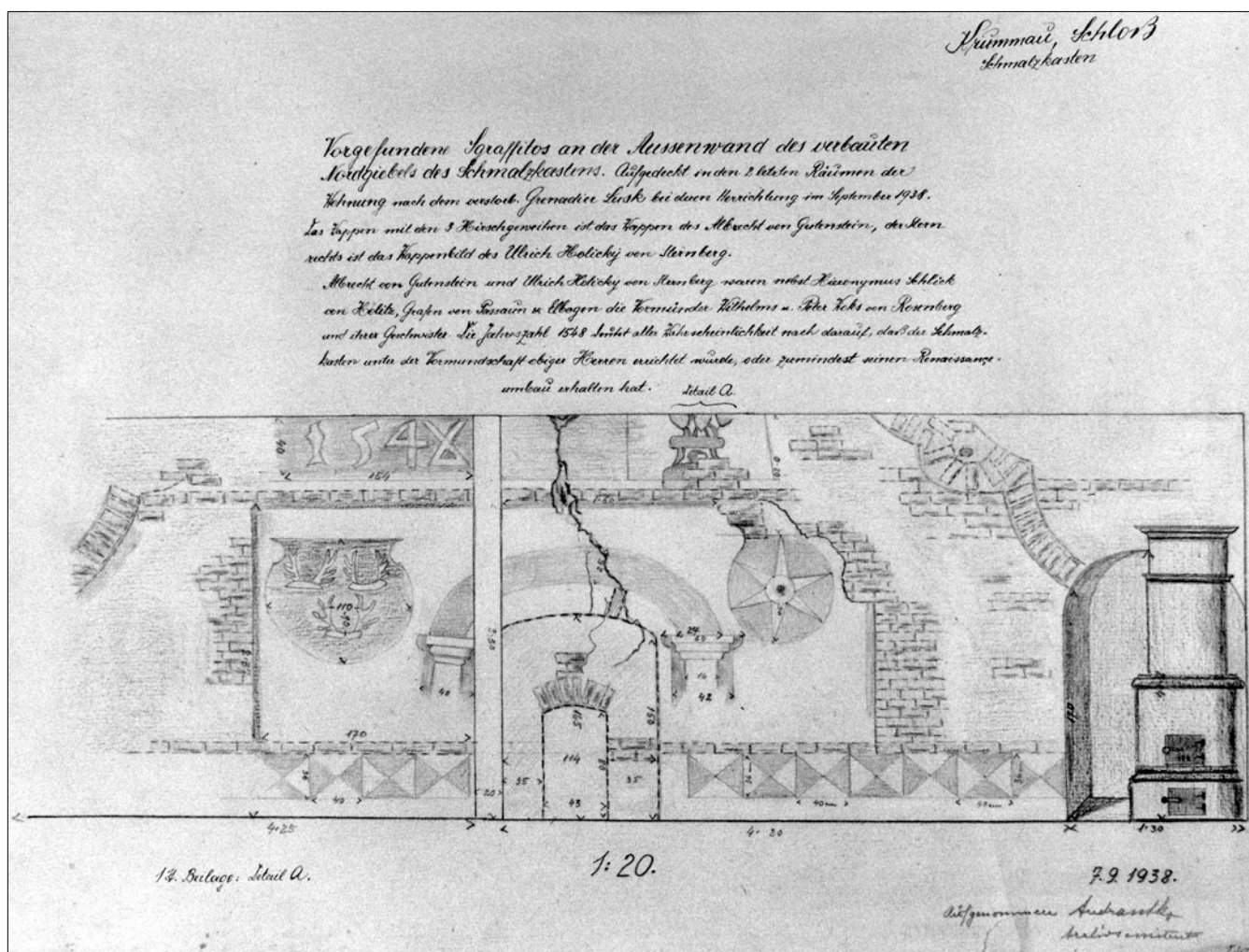
nepozorovaně a volně navštěvovat zahrady, jízďárnu a míčovnu. Aby bylo propojení českokrumlovského horního zámku s dolním možné, museli upravit mezi nimi stojící Máselnici, která se horního zámku dotýkala jen severozápadním rohem, zatímco k dolnímu zámku byla stavebně připojena. K severní a západní zdi Máselnice doslova přilepili dva trojúhelníkové přístavky, které se směrem od horního zámku zužují. Severní přístavek zakryl celou severní zeď Máselnice, západní přístavek polovinu její západní zdi. Oba přístavky dodržely výšku Máselnice i se štíty. Teprve po tomto zásahu bylo možné nerušeně procházet z horního zámku dřevěnou chodbou začínající na půdě Máselnice a pokračující půdami buchalterie, Hrádku, starého purkrabství, konírny dále do domů na Latránu a vyjít do panské novoměstské zahrady u někdejšího vdovského sídla Anny Rožmberské z Rogendorfu.

Zcela v protikladu k dosavadní domněnce o vzniku renesanční podoby Máselnice až po postavení dolního zámku tak zjišťujeme, že po jeho zbudování byl naopak renesanční vzhled Máselnice z poloviny 16. století silně narušen.

Ve dvacátých letech 20. století se zřejmě připravovala generální oprava Máselnice. Zachovalo se několik návrhů malované výzdoby jižního a západního štítu. V roce 1927 štíty ošetřil a sluneční hodiny na jižním štítu restauroval Jobst.⁸⁾

Vnitřní uspořádání Máselnice se po celé 17. století neměnilo a s největší pravděpodobností odpovídalo stavu z konce 16. století. Rozsáhlá přízemní místnost s polokruhovou valenou klenbou je propojena s nejnižším patrem nejvýchodnějšího trojúhelníkového výběžku horního zámku. V letech 1602, 1607, 1614, 1623, 1649 a 1664 byl v této prostře pivní sklep - zámecký sklad piva.⁹⁾ Pivní sklep nikdy neměl okna. Klenutý vstupní portál dnešních dveří je mnohem menší nežli původní, naznačený v omítce.

V průběhu 18. století začala hospodářská správa českokrumlovského panství v někdejší pivním sklepe skladovat převařené (přeškvařené) máslo, které bylo součástí naturálních platů schwarzenberských zaměstnanců. Tato změna ve využívání sklepa dala vzniknout názvu Máselnice (německy Schmalzkasten), který se udržel jako označení celé budovy až do současnosti. Po roce 1848, když zanikla patrimoniální správa a naturální hospodářství, byly ve sklepe postupně zřizovány dřevníky schwarzenberských za-

Obr. 3: Náčrty výzdoby zastavěného severního štítu Mělnice v Českém Krumlově, objevené v roce 1938 (foto L. Pouzar).

měšťanů, bydlících ve služebních bytech v budovách na druhém zámeckém nádvoří. V roce 1883 tam bylo sedm dřevníků, jejichž počet se rozšířil na třináct v roce 1946.¹⁰⁾ Dřevníky byly odstraněny až na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století. V devadesátých letech tam vznikla restaurace.

V prvním patře Mělnice jsou tři místnosti. Ty byly ještě v první polovině 20. století propojeny s místností v prvním patře nejvýchodnějšího trojúhelníkového výběžku horního zámku, která je dnes oddělena a slouží jako jedna z kanceláří zaměstnanců Památkového úřadu v Českých Budějovicích.

V zámeckých inventářích z let 1602, 1607, 1614, 1623, 1649 a 1664 se nám tak pro první patro Mělnice objevují čtyři místnosti.¹¹⁾ Pokoj směřující svými dvěma okny do nádvoří sloužil jako předsíně nebo předpokoj, poněvadž se do něho vcházelo ze šnekového schodiště ve spojovacím krčku mezi Mělnicí a dolním zámkem. Tehdy to byl jediný možný vstup do těchto prostor. Velká místnost vedle předsíně byla onou starou kanceláří. V blíže neurčitě době do ní byla vestavěna černá kuchyně. Tři okna staré kanceláře směřující na východ zůstala zachovaná, okno na západ bylo v roce 1921 zvětšeno a dodnes slouží jako vstupní dveře, ke kterým vede vnější schodiště.¹²⁾ Předsíně a stará kancelář měly a mají trámové stropy. Třetí místnost má polokruhovou valenou klenbu, a asi proto bývala označována ja-

ko sklep (1 okno). Čtvrtá místnost neleží v budově Mělnice a dnes je od ní oddělena. Kdysi sloužila jako komora (1 okno). Výškový rozdíl mezi „sklepem“ v Mělnici a „komorou“ v přilehlé budově vyrovnávalo několik schodů.¹³⁾

Na konci 17. století sloužily místnosti u bývalé staré kanceláře jako skladiště nejrůznějších věcí. V 18. století se název staré kanceláře z inventářů vytratil a ve druhé polovině téhož století tam upravili byt pro správce zámeckých pokojů, který fungoval ještě v 19. století.¹⁴⁾ V devadesátých letech 20. století prošly tři původní místnosti v prvním patře Mělnice rekonstrukcí a slouží jako výstavní prostory.

POZNÁMKY

- 1) Krčálková, Jarmila: Renesanční stavby Baldassara Maggiho v Čechách a na Moravě. Praha 1986.
Státní oblastní archiv, pobočka v Českém Krumlově, Velkostatek Č. Krumlov, I 7Bbeta 10.
- 2) Nepublikovaný strojopis stavebně historického průzkumu Mělnice mi k nahlédnutí laskavě poskytla správa Státního hradu a zámku v Českém Krumlově. Autory SHP jsou Jan Muk a Luboš Lancinger.
- 3) Šamánková, Eva: Architektura české renesance. Praha 1961.
Menclová, Dobroslava: České hrady. 1. Praha, Odeon 1972.
Umělecké památky Čech. 1. Praha, Academia 1977.
- 4) Březan, Václav - Pánek, Jaroslav (ed.): Životy posledních Rožmberků. Praha 1985, s. 37.
Oním „panem poručíkem nejstarším“ minil rožmberský archivář a historiograf Albrecht z Guttnštejna na Žirovnici, který se stal, spolu s Oldřichem Holickým ze Sternberka na Leštně a Jeronýmem Slikem z Pásonu a Holejce, po smrti Petra V. z Rožmberka († 1545) poručíkem

Obr. 4: Český Krumlov, zbytky původního sgrafita na východní zdi Máselnice, chráněné střešní konstrukcí sousední budovy, detail (foto L. Pouzar).

SCHMALZKASTEN IM AREAL DES KRUMAUER SCHLOSSES

Das Gebäude des sog. Schmalzkastens auf dem zweiten Burghof der Krumauer Burg und des Schlosses entstand um die Wende des 13. und 14. Jahrhunderts. Dieser ursprünglich gotische Bau diente bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts als ein Kommunikationselement zwischen der Burg und der Vorburg. Am Ende der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts hat der Schmalzkasten Renaissancegiebel bekommen und seine Fassade wurde mit Sgraffito verziert.

In den siebziger Jahren des 16. Jahrhunderts wurde an den Schmalzkasten von der Ostseite ein ausgedehntes Rosenberger Beamtengebäude, das die Buchalterie oder unteres Schloß genannt wurde, angebaut. Die Nord- und eine Hälfte der Westseite des Schmalzkastens haben damals zwei dreieckförmige Anbauten – eine Verbindung mit dem oberen Schloß – zugedeckt.

Im ersten Stock des Schmalzkastens befand sich ursprünglich die sog. alte Kanzlei, seit dem Anfang des 17. Jahrhunderts verschiedene Lagerräume, im 19. Jahrhundert eine Wohnung. Der große gewölbte Raum im Erdgeschoß diente bis zum 18. Jahrhundert als ein Bierkeller, nachher wurde dort Butter für die Naturalkost der Schwarzenberger Angestellten abgekocht (zerlassen), was den Namen Schmalzkasten verursachte. Seit der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts befanden sich im Erdgeschoß Holzschuppen der Bewohner der umliegenden Schloßgebäude. Gegenwärtig befindet sich im Erdgeschoß eine Gaststätte, im ersten Stock Ausstellungsräume.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Český Krumlov/Krumau, das Gebäude des Schmalzkastens am Anfang des 16. Jahrhunderts (Ausschnitt aus dem Bild „Die Teilung der Rosen“).

Abb. 2: Český Krumlov/Krumau, das Gebäude des Schmalzkastens am Anfang des 20. Jahrhunderts.

Abb. 3: Aufriß der Verzierung des verdeckten Giebels des Schmalzkastens in Český Krumlov/Krumau, entdeckt im Jahre 1938.

Abb. 4: Český Krumlov/Krumau, Reste des ursprünglichen Sgraffitos an der östlichen Mauer des Schmalzkastens, durch die Dachkonstruktion des Nebengebäudes geschützt, Detail.

(Übersetzung J. Kroupová)

děti Jošta III. z Rožmberka.

5) Státní oblastní archiv, pobočka v Českém Krumlově (SOA ČK), Velkostatek Č. Krumlov (Vs ČK), I 71 3, 4, 5.

6) Jedinou informaci o tomto nález z roku 1938 poskytuje kresba tehdejšího archivního asistenta Ferdinanda Andraschka, která ukazuje tvar zazděného štítu, evidentně pokračujícího ve zdi místnosti o patro výš. Kresba je uložena ve SOA ČK, ve fondu Schwarzenberská vrchní stavební správa - dodatky plánů, č. 8612.

7) Viz pozn. 5.

8) SOA ČK, Vs ČK - nová manipulace map a plánů, č. 1894, 1895. Vs ČK, IA 6Bbeta 2 a.

9) Viz pozn. 5.

10) SOA ČK, Vs ČK - nová manipulace map a plánů, č. 1898, 1885.

11) Viz pozn. 5.

12) SOA ČK, Vs ČK - nová manipulace map a plánů, č. 1890, 1897.

13) Viz pozn. 12.

14) SOA ČK, Vs ČK, I 71 5, IB 61 3.